

ויש מי שצדד לפי זה שאין התר לגרור גבינה אלא בסמוך לאכילה, אבל לא להניח לאחר זמן כי אז אין זו דרך אכילה (עפ"י שו"ת רב פעלים ח"א יט). ואולם בשו"ע הגר"ז (שכא, ח) כתב שמותר לחתוך הגבינה דק דק אפילו שלא לאכול מיד. וכן נראה מסתימת שאר הפוסקים (ע"ע במובא בשמירת שבת כהלכתה פרק יא הערה לב).

כוש / 'פלך' בלשון המקרא – כלי טווייה; קנה מחודד שעליו מגולגלים חוטי הצמר או הפשתן הנטוים. **כרכר / 'כרכד' / 'כרכור'** – כלי-אורגים שהוא חד בקצהו, בו מפרידים ומיישרים את חוטי השתי המתוחים, וגם מכים בו לאחר השחלת חוטי הערב שלא יהא האריג מתוח מדי (ערש"י עה סע"ב; רבי עובדיה מברטנורא ע"ז ג, ט).

'אמר ליה רבא [שתי תשובות בדבר], חדא...' כן סגנונו של רבא בכמה מקומות – כמצויין ביוסף דעת כריתות ג.

וכמו במקומות רבים אחרים, אביי אינו נמנע מלשנות הלשון [או עכ"פ מפרש הלשון שלא כמשמעותה הפשוטה] כדי ליישב הקושיא, ורבא מפרש המשנה ככתבה וכלשונה (ע' בפירוט במצוין בסוטה ח).

דף קכג

'מדוכה, אם יש בה שום – מטלטלין אותה, ואם לאו – אין מטלטלין אותה'. יש סוברים שכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו מחמה לצל וכדו' על ידי שנותן עליו ככר או שאר חפצים המותרים. [רק במוקצה לא התירו על ידי ככר או תינוק מלבד טלטול המת, משא"כ כלי שמלאכתו לאיסור] (כן דעת הראב"ן והרא"ש בתשובה כב, ח. והובאה דעה זו בשו"ע ש, ה).

ואולם הרבה מהראשונים חולקים על כך (הרו"ה הרשב"א (בתשובה תתמו) השלמה וכלבו), וכן הכריעו הרבה אחרונים שאין התר על ידי הנחת ככר או תינוק אלא למת. ודוקא בכגון שום במדוכה מותר מפני שהוא מיוחד לכלי זה. וכן תבשיל המונח בקדרה – מותר לטלטל הקדרה מחמה לצל (עפ"י משנ"ב שח סקכ"ו). והביא בשער הציון מהגר"ז שבהפסד מרובה יש להקל. ובשו"ת אור לציון (ח"ב כו, ד בהערה) כתב לפי זה, אדם החושש שרכבו ייגנב, יכול להניח עליו חפץ כלשהו, ולגוררו למקום שמור.

'למדנו רבינו מחט שניטל חררה או עוקצה' – החוד שלה (כפרש"י). ופשט לו שניטל חררה מותר, כי מה איכפת לו לקוץ וכו'. ומשמע שאם ניטל חודה בענין שאי אפשר להוציא בה קוץ – ודאי אינה 'כלי' מפני שאינה ראויה אף לא להוצאת קוץ [והוא הדין בגולמי שבסמוך, כל שלא עשו לה עדיין חוד – אסורה בטלטול] (ע' באור הלכה ש, יא ד"ה וחדשה).

(ע"ב) 'זרב ששת, התם לאו אורחיה הכא אורחיה'. פרש רש"י: שדומה כמי שמאכילו ומשקהו. יש לפרש: כיון שמצוי הדבר שאברי התינוק יוצאים ממקומם, הרי זה כמו אכילה ושתייה שאין שייך לדון עליהם כתיקון הגוף כי כך טבעו, פעמים רעב ופעמים שבע – הלכך כל כגון זה אינו נחשב ל'תיקון'. ומכאן מקור למה שנקטו פוסקים (הגרש"ז א. ע' גם דברי חכמים 338), שקלקולים ההווים תדיר בכלים, כגון מגבעת או כוס פלסטיק שנתקמטו עד שאי אפשר להשתמש בהן, אין בהחזרתם למצב התקין משום איסור תיקון מנא, כי כך דרכן של כלים אלו (עפ"י 'בנין שבת' להר"ח כהן שליט"א פרק כו).

ובשו"ת אור לציון (ח"ב כו, ט) מצדד לאסור במגבעת שנתמעכה הרבה ואינה ראויה לחבישה, משום 'תיקון מנא'.

'... מחט של יד – ליטול בה את הקוץ. ורב נחמן, התם פקיד הכא לא פקיד'. מצינו כמה דוגמאות לעיקרון זה, שהסרת דבר חיצוני המפריע לשימוש הכלי וכדו', אינה בכלל 'מתקן'. וכגון: מי שנסתבכו קוצים בתוך בגדו – מפרישים בנחת (רמב"ם שבת כב, כד, עפ"י הירושלמי). ואף על פי שאי אפשר ללבוש הבגד בעוד הקוצים תקועים בו, אין זה נחשב כמתקן. דוגמא נוספת: הסרת פחם שבראש הגר ביום טוב (ט"ז תקיד סק"ב), ועוד.

מן האמור יש ללמוד שמותר לשלוף חוט שנתפס ברוכסן בשבת ומונע את השימוש בו, ואין בזה חשש 'מתקן מנא'. וכן הסכים הגרש"ז אויערבך.

וכעין זה כתב בספר 'מלכים אומניך' (לגר"י זילברשטיין, ו, ג), שמותר לשלוף בשבת מסמר חיצוני או נעץ שננעץ בנעל, וכדין מסיר קוץ מהבגד [אבל אם אחד ממסמרי הנעל בולט בתוכו ואי אפשר להשתמש בנעל במצב זה, אסור לתקן הנעל על ידי הכנסת המסמר] (עפ"י בנין שבת כד. ע"ש דוגמאות נוספות).

'קנה של זיתים... בין כך ובין כך ניטל בשבת' – שראוי להוריד בו בגדים ממקום תלייתם ולהעלותם בו (פסקי הרי"ד). לכאורה יש לדייק מדבריו שצריך שיהא לו תורת 'כלי' לשימוש מיוחד של התר, ואין די בכך שמשתמשים בו לאיסור כדי שייחשב 'כלי' להיות מותר בטלטול לצורך גופו או מקומו. אך יתכן שכונתו להחשיב הקנה ככלי שמלאכתו להתר, שמותר לטלטלו אף מחמה לצל. וכן מבואר בפסקי ריא"ז).

'זוהמא ליסטרן של קדרה'. רש"י: כף גדולה שמסלקים בה וזהמה של קדרה. כתב רא"מ הורביץ, מכאן ראיה שמותר לעשות כן בשבת, שהרי בכלים שמלאכתן להתר עסקינן.

ונראה שאין התר אלא עם נוטל קצת מן המרק הראוי לאכילה, אבל בלאו הכי אין ליטול את הפסולת מתוך האוכל, וכדין נטילת שכבת השומן הצפה על החלב (ע' משנ"ב שיש ס"ק סב).

'איתיביה ושזין שאם קצב עליו בשר שאסור לטלטלו – הכא נמי מחמה לצל'. רבא (כאן ולהלן קכד). לא תירץ לאביי כמו שתירץ רבה לעיל שכיון שמקפיד על העלי אין לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו – משמע שחולק על כך וסובר שהריהו כשאר כלים שמלאכתם לאיסור. וכן פסק הרי"ף והשו"ע (תצט, ה), דלא כהר"י והרא"ש (הביאם הטור שם. והב"י שם גרס לעיל 'רבא' וסובר שחזר בו. ואפשר לומר לדעתם שלא נחלקו שני התירוצים לדינא, אלא שרצה רבא לתרץ הדין אף בעלי כזה שאין מקפידים עליו). ולפי זה לא שמענו מכאן התר מיוחד לעלי שמייחדים לו מקום, לקצב עליו בשר לצורך שמחת יום טוב, שהרי מדובר כאן בשאין מקפידים עליו.

ואולם דעת המגן-אברהם (שם) להתיר לקצב עליו בשר לצורך יום טוב, אפילו מקפידים עליו מלהשתמש לדברים אחרים. והבאור-הלכה פקפק בדבר, והביא שמשמע מכמה פוסקים לאסור. 'וצ"ע לדינא'.

לא הבנתי לפי דעת הבאה"ל, מה טעמם של בית שמאי שאוסרים לקצב עליו והלא כלי שמלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו, ולא שמענו שב"ש חולקים. [אכן מלשון רש"י בביצה (י). משמע שב"ש סוברים שכשמל"א אסור אף לצורך גופו. אך צ"ע מדברי רש"י עצמו (שם יא. ד"ה שאסור) שמשמע שלא התירו בה אלא משום שמחת יו"ט, והלא בלא"ה מותר לצורך גופו. ושמא כתב כן לכו"ע, אף לרבה]. ועל כרחק לומר שעכ"פ בית שמאי סוברים שהוא בגדר מוקצה מחמת חסרון כיס, אם כן מנין לומר שביית הלל חולקים על כך. וזו נראית דעת המג"א. ואולם הר"ן (בביצה יא) פירש שב"ש אוסרים לטלטלו משום שדומה לעוברין החול, וא"כ אין ללמוד מזה למוקצה מחמת חסרון כיס.

עוד יש להעיר שבתורי"ד פירש שרבה תירץ לאביי רק לפי דבריו, אבל עיקר התירוץ הוא מפני שמיחד לו מקום. והוכיח גם מהלשון 'לקצב עליו בשר' שמשמע דוקא משום שמתח יום טוב התירו ולא בשאר שימושים.

*

בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת... התירו וחזרו והתירו... בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו... –

'נחמיה הוא היה הראשון לחדש גזירות וסייגות חדשות בישראל, והוא כפי הנראה היה המתחיל בזה, וכנזכר בספרו קבלת איסור מוקצה ומשא ומתן בשבת, וכן אחריו כל חבריו אנשי כנסת הגדולה הם בעלי התקנות והסייגות בישראל, והזהירו על זה בפירוש בשלשה דברים שאמרו (פ"א דאבות): 'ועשו סייג לתורה'.

ומוסיף עליהם נחמיה בעשיית סייג דלצורך שעה, אף שאינו ראוי להתקיים לעולם, שהרי במוקצה התירו וחזרו והתירו וכמו שאמרו 'בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו', והכל כפי מה שראה צורך לגדור הדור שלא ישוּבו לכסלה. אף הוא חידש ענין חזרת קבלת התורה שבאו על החתום באלה ושבועה לשמור תורת ד' ככתוב בספרו, ומבית אבותיו למדה כמו שאמר דוד המלך ע"ה **נשבעתי ואקימה...** ואף הוא קיבלה מזקיננו בועז שאמר **חי ה' שכבי...** ואמרו ז"ל ליצרו נשבע. ובא נחמיה ופירסמה לעצה זו בכל ישראל, וכל עניניו ומעשיו היו בענין זה להוסיף גדרים וזירוזים אלהבא שלא יעברו עוד... (מתוך 'תקנת השבין' עמ' 16).

דף קכד

'מקלות – אפשר כרבי אלעזר'. מכאן למד המשנה – ברורה (שח סק"ב, ובשער הציון שם) שכלי שמלאכתו לאיסור שמוּתו לטלטלו לצורך גופו – דוקא כשאין לו כלי היתר לאותו שימוש, אבל אם יש לו אין להשתמש בכלי שמלאכתו לאיסור.

ואעפ"י שלא הובאו דברי רבי אלעזר להלכה, מסתבר שתנא קמא לא חלק על העיקרון אלא סבר מפני שנוח יותר לתלות במקלות, נחשב זה 'צורך'. וע"ע חזו"א או"ח מט, ט. ולפי"ז יש ללמוד מכאן לכל כיוצא בזה, שאם נוח יותר בכלי שמלאכתו לאיסור – מותר.

ובספר שמירת שבת כהלכתה (פרק כ הערה יט) נסתפק בזה. וגם תמה שם על הוכחת המשנ"ב מרבי אלעזר והלא אין הלכה כמותו (וכמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה, וכן משמע בהלכותיו). וכפי האמור נפשט הספק ונתישבה הקושיא. אלא שיש מקום לומר שלחכמים נחשב הדבר לטירחה יתרה, להפשיט על היד [וע' רמב"ם ורע"ב במשנה פסחים סד: שטעמם של חכמים משום שאין שבות במקדש. ואעפ"י שכשאפשר באופן המותר יש שבות (עכס"מ סוף הל' בית הבחירה) – אלא לפי שאי אפשר בלא טורה, כמוש"כ בספר עפרא דארעא (ד)], משא"כ כשאין טירחה מרובה אלא שפחות נוח – לא שמענו, ויתכן שמודים לר"א שאסור.

וראיה לדבר שתנא קמא אינו חולק בעצם, שהרי סידור הקנים בלחם הפנים נשנה בסתם שאינו דוחה את השבת (וגם הובא להלכה ברמב"ם – תמידין ומוספין ה, יא). ולכאורה הטעם הוא משום שאין הדבר נצרך כמו שאמרו בגמרא (וע' רא"מ הורביץ). אלא שקשה הלא הקנים מלאכתם להתר, ואם כן להלכה דקיימא לן כלים שמלאכתם להתר ניטלים אף ללא צורך גופם כלל אלא מחמה לצל, מדוע אין משתמשים בהם בשבת.